

KATILIM BANKACILIĞINDA RİSK
Kâr-Zarar Ortaklığı Enstrümanlarının Analizi

Zeyneb Hafsa Orhan

iktisat
yayınları

İktisat Yayınları – 37
İslami Finans Dizisi – 3

Zeyneb Hafsa Orhan, *Katılım Bankacılığında Risk: Kâr-Zarar Ortaklığı*
Enstrümanlarının Analizi

Çeviren: Serap Turgut Umut
Yayıma Hazırlayan: Merve Akkuş Güvendi
Musahhih: Muhammed Aydın

Tasarım: Seyfullah Bayram

Baskı: Osmanlı Mücellit Matbaacılık- Sertifika No: 29041
Plastikçiler Sitesi 1536 Sokak No.: 40 Yenimahalle / ANKARA

1. Baskı: Ankara, 2019
ISBN: 978-605-69072-7-2

© İktisat Yayınları, 2019
Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar
dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları
Rasimpaşa Mah. Rıhtım Cad. Nemlizade Sok.
Gülyüz Apt. No:9 Daire:3 Kadıköy / İstanbul
Tel / Faks: +90 (216) 418 20 10

www.iktisatyayinlari.com
İktisat Yayınları Nobel Akademik Yayıncılık ve
İslam İktisadı Araştırma Merkezi'nin ortak markasıdır.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Orhan, Z.H.
Katılım Bankacılığında Risk: Kâr-Zarar Ortaklığı Enstrümanlarının Analizi
1. Baskı, xiv + 194 s., 13.5 x 21 cm
Kaynakça ve dizin var.
ISBN-978-605-69072-7-2
1. İslam İktisadı 2. Katılım Bankacılığı 3. Kâr-Zarar Ortaklığı

KATILIM BANKACILIĞINDA RİSK

Kâr-Zarar Ortaklığı Enstrümanlarının Analizi

Zeyneb Hafsa Orhan

Çeviren: Serap Turgut Umut

iktisat
yayınları

İslami Finans Dizisi

Bu dizide, İslami finans ile ilgili güncel eserlere yer verilmektedir. Dizide İslam ekonomisi, İslami finans ilkeleri, İslam ticaret hukukunun temel özellikleri, İslami finans kuruluşlarının felsefesi, modelleri ve araçları olmak üzere geniş bir yelpazede kitaplar yer almaktadır.

Dizideki Diğer Kitaplar

Muhammad Ayub, *İslami Finansı Anlamak*

Mehmet Saraç, *Finans Teorisini Yeniden Düşünmek*

Angelo M. Venardos, *İslami Finans ve Bankacılıkta Güncel Meseleler*

Zeyneb Hafsa Orhan

Lisans eğitimini Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde tamamlamıştır. İsveç'te Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği İlişkileri yüksek lisansını tamamlayan Orhan, 2008'de Uluslararası Saraybosna Üniversitesi'nde başladığı ekonomi doktorasını 'İslami Bankacılıkta Kâr-Zarar Ortaklığı Enstrümanlarının Risk Analizi' başlığı adı altında tamamlamıştır. Hâlihazırda İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde çalışmalarına devam etmektedir. Temel çalışma alanları; İslam iktisadı ve finansı, karşılaştırmalı konvansiyonel finans ve bankacılıktır.

Serap Turgut Umut

Boğaziçi Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü'nü 2008 yılında onur derecesi ile tamamladı. Akabinde yurtiçi ve yurtdışındaki muhtelif eğitim kurumlarında farklı pozisyonlarda görev aldı. Hâlihazırda sosyal ve beşeri bilimlerin çeşitli alanlarında editörlük ve tercümanlık çalışmalarına devam etmektedir.

İçindekiler

Önsöz	ix
1. Giriş	1
2. İslamî Ortaklığın Şer'i Altyapısı	25
3. İslamî Bankacılıkta Ortaklık Uygulamaları	65
4. Risk Analizi	87
5. Sonuç	163
Notlar	169
Kaynakça	173
Dizin	187

Önsöz

Elinizdeki çalışma, 29 Kasım 2012 tarihinde Uluslararası Saraybosna Üniversitesi'nde gerçekleştirilen tez savunmamızın ardından oluşturduğumuz şekliyle Türkçeye tercümesidir. Tezin orijinal başlığı, *Risk Analysis for Profit-and-Loss Sharing Instruments*'dir.

Öncelikle böyle bir tezin yazılma hikâyesinden bahsedelim. Dört senelik üniversite hayatında Ortodoks bir iktisat eğitimi almış birisi olarak iktisadın hâkim tezlerine karşı alternatif bakış açlarına temas edebilme imkânını özellikle eğitimimin son dönemlerinde edinebildim. Bu bağlamda iktisat tarihi içerisinde İslam'ın yerine vurgu yapan Murat Çizakça'ya, iktisat-doğa bilimleri (özellikle de fizik) arasındaki etkileşimi incelediği doktora tezini okuma imkânını bana veren Necip Çakır'a ve neoliberal iktisadın özellikle Marksist eleştirisini çok sistemli, anlaşılır bir şekilde ortaya koyan Ümit Erol hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. İlave bir parantez açarak aynı zamanda mezuniyet tezimin de danışmanlığını yapmayı kabul etmiş olan Ümit Erol hocanın şu kitabını da özellikle tavsiye etmek isterim: *Eleştirel Bir Gözle Serbest Piyasa* (Bağlam Yayınları, 1997).

Fakat itiraf etmeliyim ki tüm bunlara rağmen mezun olduğum zaman alternatifler hususunda kafam hâlâ çok karışık idi

zira elimde birbirinden kopuk, parçalı yapılar vardı; kalkınmacı yaklaşım -ki mezuniyet tezim de bununla ilgiliydi-, post-otistik iktisat, feminist iktisat, Marksizm ve ekonominin retoriğine odaklanış (evet, o aralar D. McCloskey benim için öne çıkan isimlerden biriydi), oyun teorisi ve davranışsal iktisat (Kahneman ve Tversky ilaç gibi gelmişti o vakitler).

İktisadın teknik yapısından biraz uzaklaşıp sosyal bilimlere bir adım daha yaklaşmak adına başladığım uluslararası ilişkiler yüksek lisansının ardından edindiğim baskın duygu şuydu; çok fazla fikir, çok fazla yorum, çok fazla söz vardı ama birçoğu havada asılı kalıyordu. Mantıksal tutarlılığı, sorgulanabilirliği, sistemliliği ve hesaplanabilirliği özlediğimi fark ettim. Doktora için yine iktisada dönecektim. Fakat öncesinde yüksek lisans tezi yazmam gerekiyordu. Dersler arasında kendime en yakın gördüğüm ‘politik iktisat’ ile ilgili olacaktı tezim, bu kesindi. Bir başka kesin olan şey, alternatif bir bakış açısını yansıtmayıydı. Buna dair araştırmalar yaparken 70’lerde ortaya çıkan bir akıma kaptırdım kendimi, Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen (New International Economic Order, NIEO). En nihayetinde konu şöyle netleşti: Parasal ve finansal küreselleşme bağlamında neoliberal görüş ve NIEO karşılaştırması ve bunun da özellikle kalkınmakta olan ülkeler açısından yapılması.¹ Bu süreçteki yönlendirmeleri için tez danışmanım Geoffrey Gooch’a ve tez savunması sırasındaki güzel yorumlarıyla teze son şeklini vermemde bana yardımcı olan Per Jansson’a teşekkür ederim.

Yukarıda da dediğim gibi doktora için tekrar iktisatla ilgilenmek istiyordum. Mevcut imkânlar dâhilinde edinebildiğim doktora programım kapsamında matematiksel finans, politik iktisat, uluslararası ilişkiler ve tarih -özellikle de Bosna tarihi- alanlarında karma dersler aldım. Bu, tabiri caizse ‘cümbüşlü’ ders dönemini bitirdiğimde yine aynı kafa karışıklığı ile karşı karşıyaydım; diğer sosyal bilimlerle bağlantılı bir çerçevede

iktisat çalışmak istiyor ama ana akım üzerinden yapmak istemiyordum bunu. Peki ama o hâlde ne çalışabilirdim? Zaten bir şeyler denemiştım o zamana değin; kalkınmacılık, NIEO... Bu NIEO da kendisini devam ettiremediğı için artık bir alternatif olarak durmuyordu önümde. İşte tüm bu kafa karışıklığı içerisindeyken -Allah ondan ebeden razı olsun- bir isim imdadıma yetişti; değerli hocam Mirsad Karic. Bosna'da iyi eğitim veren kurumların başında gelen medresede eğitim almış, savaş zamanı doktora için Malezya'ya gitmiş, asıl alanı uluslararası ilişkiler olmasına rağmen pek çok alanda kendini iyi yetiştirmiş, tanıdığım en entelektüel isimlerden biri olan hocamın şu sorusu, şu an elinizdeki tezin de ondan sonraki sürecin de başlangıcı olmuştur: "Neden İslam iktisadı çalışmıyorsun?" Bu soruya verdiğim ilk tepki şu olmuştu: "Öyle bir şey mi var?" Geriye dönüp baktığımda bu bahsi geçen yapıdan neden o zamana değin haberdar olmadığımı anlayamıyorum zira kendisi İslam iktisadında iyi bilinir bir isim olan Murat Çizakça'dan dersler almıştım; henüz üçüncü sınıfta okurken elime şöyle bir kitap geçmişti: İslam ve İktisadı Kalkınma (M. Umer Chapra, Cantaş Yayınları, 2002). Hatta bundan da önce ara sıra ziyaret ettiğim BSV'den edindiğim bir kitap-derginin başlığı tam da şuydu: İslam İktisadı Araştırmaları (Edisyon, Dergâh Yayınları). Gözümün önündeki bu şeye o zaman hiç takılmamıştım demek ki. Bugün bu soruya yani İslam iktisadı diye bir şeyin varlığına neden daha önceden vâkıf olmadığuma artık çok takılmıyorum. Zira düşünüyorum da insanın bazen varması gereken bir noktaya doğrudan değil de dolambaçlı bir şekilde varması, bu meyanda bir şeyler görüp yaşaması, o noktaya belli bir birikimle gelmesi gerekiyor(muş). Bir nevi 'simyacı' hikâyesidir bu, yanı başındaki şeyi bulmak için cihanı dolaşmaklık düşmüştür nasibe. Velhasılkelam bendeniz, tüm bu yukarıda anlatılanların neticesinde 2009 tarihinden bu yana İslam iktisadı (ve finansı) olarak bilinen çalışma alanında

çaba harcıyorum naçizane. Bu noktada, daha ortaokul yıllarından itibaren iki temel hayalim olan akademisyenlik ve Bosna'da yaşamaklığı bana birlikte nasip eden Allah'a hamd ederim.

Tez yazmış olanlar bilirler ki ana hatlarıyla konuya karar verilmesi evet bir rahatlama sağlar insana ama aslında henüz yolun çok başıdır orası. İşte bendeniz de ana hatlarıyla İslam iktisadı konusuna karar verdikten sonra konuyu özelleştirmek adına hummalı bir okuma sürecine (öncelikle fıkıh olmak üzere İslam iktisadı ve finansında yazılan pek çoğu şeyi, daha doğrusu önüme gelen her şeyi, karmaşık bir şekilde okuma sürecine) girdim. Bu süreci bana kolaylaştıran değerli hocalarım Mehmet Asutay'a ve Servet Bayındır'a özellikle teşekkür etmek isterim. Aslında aklımdaki konu ilkin şuydu; kâr-zarar ortaklığının üstünlüğünü, etkinliğini, matematiksel modeller yardımıyla da ortaya koymak. Fakat okumalarda ilerledikçe fark ettim ki kâr-zarar ortaklığı her ne kadar temel bir taş olarak ortaya konsa da pratikte tabiri caizse esamesi okunmuyordu. Akademik hayatta en önemli şeylerden bir tanesi soru sormaktır ya hemen art arda şu soru ve cevap silsilesi takip etti: "Peki neden uygulanmıyordu bunlar?" Literatürde öne çıkan önemli bir sorun, 'risk' idi. O hâlde: "Bu yapılara ait risk nasıl yönetilebilirdi?" Bu son nokta, tezimin amacını da oluşturunuyordu; kâr-zarar ortaklığı enstrümanlarına ait riskin yönetilmesi. Bu noktada, tezimin yazılış sürecine katkıda bulunan ve danışmanlığımı yapan Emeritus Prof. Dr. Mehmed Can'a da ayrıca teşekkür ederim.

Bugün doktora tezimin sunumunun üzerinden 4,5 sene geçti. Bu süreçte elbette ki bazı şeyler değişti. Her şeyden önce de -hiç beklemediğim bir şekilde- alanın önü çok açıldı. Bunun yanı sıra tezin içeriğiyle de ilgili yeni yayınlar yapıldı. Fakat tüm bunlar bir yana dileğim odur ki bu elinizdeki çalışma, kâr-zarar ortaklığı enstrümanlarına ve bunlara ait belli başlı risklere dair temel ve tutarlı bir bakış açısı kazandırsın. Bu eseri okuyup akla

sorular gelmesi, o soruların peşinde bir şeyler kaleme alınması, söylenmesi en büyük kazancım olacaktır.

Önsözü bitirirken şu ana değin gerek eğitim hayatımda gerekse kendi kişisel yaşamımda bulunduğum ana, bugünkü hâlimde erişmeme vesile olan herkese teşekkür ederim. Son olarak da şu notu düşmek isterim: Bu çalışmaya konu olan doktora tezi yazılırken İslam iktisadı ve finansı diye bir şey özellikle de Türkiye’de çok az biliniyor, rağbet görüyor idi ve bu sebeple de bu konu hakkında doktora tezi yazmak, geleceğim açısından ‘akıntıya karşı kürek çekmek’ gibi görülüyordu. Nitekim doktora tezimi yazdığım iki sene boyunca ve sonrasındaki iki sene içerisinde ikamet ettiğim İsveç’te bunun böyle olduğunu herhangi bir resmî akademik pozisyonunda çalışma imkânı bulamayarak bizzat tecrübe ettim. Velhasıl bu tez, herhangi bir gelecek kaygısı, mevki-makam beklentisi, para vb. getirisi hemen hemen -nefisi mi tamamen temize çıkarmaktan Allah’a sığınırım- zerrece dikkate alınmadan, şimdi dönüp baktığımda adeta ‘Donkişotvari bir cahil cesareti’ ile kaleme alınmıştır. Fakat neticede günleri insanlar arasında döndürüp duran, planlar üzerinde plan kuran Allah vardır ve hamd ona olsun!

Zeyneb Hafsa Orhan

Halkalı

Haziran, 2017